

קריסת הרשות הפלסטינית - תסריט שיש להימנע ממנו

יוחנן צורף | 22 ביולי, 2024

קריסת הרשות הפלסטינית מוזכרת בשנתיים האחרונות כאפשרות ריאליה על רקע קביעת עובדות בגדה המערבית על ידי ממשלת ישראל, קרי הרחבת מפעל ההתנחלות, שהיא ברובה בלתי-הפיכה ומאתגרת את מעמדה החלש ממילא של הרשות. קריסת הרשות, או הקרסתה, תשיב את המערכת הישראלית-פלסטינית למעלה מ-30 שנים לאחר ותעמיד את ישראל במצב מדיני ובינלאומי קשה משום שתיחשב כמסמנת את סוף העידן ההסדרי, ואף תרחיק את המדינות הערביות המתונות מניסיון לקדם נורמליזציה עימה. בנוסף, קריסת הרשות תשים סוף לשותפות האינטרסים בין ישראל לרשות הפלסטינית שבאה לידי ביטוי בתיאום ביטחוני, לרוב לשביעות רצון ישראל, ותיתכן פניה נגד ישראל מצד המשרתים במנגנוני הביטחון - עשרות אלפי אווזים בנשק, שיצטרפו למאבק האלים בישראל של פלגים פלסטיניים. בהיעדר רשות פלסטינית מרסנת, אפשר שאף תפרוץ בשטחים התקוממות עממית.

מאז כינון ממשלת ישראל הנוכחית ב-2022, הואץ תהליך היחלשותה ואובדן הלגיטימציה של הרשות הפלסטינית, כשברקע "תכנית ההכרעה" של שר האוצר והשר במשרד הביטחון בצלאל סמוטריץ', השואפת להכריע את הסכסוך הישראלי-פלסטיני בלי תהליך מדיני, וכן תביעת השר לביטחון לאומי, איתמר בן גביר, להכביד את הפעלת הכוח על הפלסטינים. משקלם הפוליטי של שרים אלה נותן בעיני הפלסטינים וגורמים רלוונטיים בזירה הבינלאומית, תוקף של מדיניות ישראלית רשמית. מדובר באחד האיומים הממשיים ביותר שהוצבו עד כה בפני הפלסטינים. בין היתר, לא ברור כיצד קריסת הרשות תשרת את רעיון האוטונומיה הפלסטינית, שבו תומכות חלק ממפלגות הימין בישראל כפתרון לסכסוך שייכפה על הפלסטינים. שהרי, ספק אם תימצא הנהגה חלופית וישראל תיאלץ אז ליטול אחריות לניהול חיי הפלסטינים ברחבי הגדה המערבית.

ה-7 באוקטובר והמלחמה ברצועת עזה עוררו בישראל זעם עצום כלפי חמאס והפלסטינים בכלל. הכרזת ראש הממשלה, בנימין נתניהו, כי "פת"חסטן = חמאסטן" תרמה אף היא לאווירה הציבורית בישראל, התומכת במחיקת המונחים "מדינה פלסטינית" ו-"פתרון שתי מדינות לשני עמים" מהלקסיקון בעברית ובכל צעד המחליש את הרשות הפלסטינית. לאחרונה קיבלה

ממשלת ישראל סדרת החלטות שתכליתן ענישת הרשות הפלסטינית והחלשתה. בין היתר, גדל הקיזוז בכספי המיסים שישראל גובה מדי חודש ומעבירה לידי הפלסטינים, הועברה הצעת חוק המאפשרת לנפגעי טרור לתבוע פיצוי מהרשות, נעשים ניסיונות לנתק את הקשר בין הבנקים הישראליים לבנקים הפלסטינים, נמנעת כניסה של עובדים פלסטינים בישראל המועסקים בעיקר בענף הבנייה, חל גידול ניכר במספר יחידות הדיור המוקמות בהתנחלויות ברחבי הגדה המערבית, אושר מעמדם החוקי של מאחזים והתנחלויות, כן החליטה ממשלת ישראל לשלול מהרשות הפלסטינית סמכויות בשטחי B, המוגדרים "שמורה הסכמית", ונטלה אותם לעצמה. כנסת ישראל הוסיפה נדבך למהלכים אלה כשקבלה החלטה המתנגדת להקמת מדינה פלסטינית ברוב של 68 חברי כנסת מול תשעה מתנגדים.

משום כך גוברת החרדה בסביבת אבו מאזן, בשורות מנגנוני הביטחון של הרשות ובזירה הפלסטינית בכללה מפני סנקציות המוטלות על ידי ממשלת ישראל. הם מבקשים להאמין שארצות הברית והקהילה הבינלאומית לא יאפשרו לישראל להביא לפירוקה או הקרסתה של הרשות מתוקף מחויבותה לתהליך אוסלו.

עוד לפני טבח ה-7 אוקטובר, הצביעו יו"ר הרשות אבו מאזן ודוברים פלסטינים רבים על ההשלכות החמורות של מדיניות ישראל על רמת הביטחון הירודה של פלסטינים בשטח הגדה המערבית והחיכוכים הגוברים בינם לבין מתנחלים יהודים. ובזירה הפלסטינית עצמה מתנהל זה מספר חודשים וויכוח, שבמסגרתו מואשם חמאס בהמטת אסון על הפלסטינים. הוויכוח, העתיד להתעצם אחרי המלחמה, יוסיף קושי לקדם מאמצי פיוס בין-ארגוני ובה בעת להגביר חששות בחוגי פת"ח וסביבתו של אבו מאזן מפני הצעדים הננקטים על ידי ממשלת ישראל, אשר מאיימים למוטט את הרשות הפלסטינית. אין מדובר עוד בפירוק יזום במחאה על היעדר התקדמות בתהליך המדיני (כבשנים 2012 ו-2013, כשיכולות הרשות זכו בהכרה בינלאומית והיא נחשבה גורם יעיל וקונסטרוקטיבי), אלא בחשש כבד מפני צעדי ענישה ישראלים, שתכליתם לנוון את הרשות או להביא לקריסתה.

על רקע זה, ניכר כי חשוב יותר מעמדה של הרשות כסמל לאומי פלסטיני מאשר איכות תפקודה. דוברי פת"ח מהסביבה הקרובה לאבו מאזן מדגישים בוויכוחיהם עם חמאס ותומכי ההתנגדות האסלאמית, גם לאחר ה-7 אוקטובר, את הישגיהם מול ישראל בימים שקדמו להסכמי אוסלו: חזרה למולדת, שחרור למעלה מ-6000 אסירים פלסטינים מבתי הכלא בישראל בפעימה אחת, הקמת מוסדות לאומיים בלב פלסטין והכרה הולכת מתרחבת בקהילה הבינלאומית במדינה פלסטינית. לתפיסתם, הרשות היא המוסד המרכזי בפלסטין וחמאס מאיים על קיומו. בה בעת, חמאס עצמו אימץ גישה זו כלפי הרשות, אמנם כפלטפורמה להשתלטות "לגיטימית" על הזירה הפלסטינית, כשהחליט להתמודד בבחירות למועצה הלאומית הפלסטינית ב-2006, והתכוון להתמודד שוב ב-2021 – אז נחסם עם ביטול תוכנית הבחירות. גם אבו מאזן, המציג את הסכמי אוסלו כאחד ההישגים של אש"ף ורואה בהתנגדות

המזויינת של חמאס איוולת של ארגון המסרב ללמוד מניסיון קודמיו, עומד על חשיבות הרשות בהיותה הביטוי הבולט לנוכחות הלאומית בפלסטין.

סיכויי ההחלשה המתמשכת

המשך התהליך החלשתה של הרשות יחריף תופעות חמורות, הניכרות מזה חודשים רבים, וביניהן:

- תשלום חלקי של משכורות לעובדי הרשות, שהשפעתו על המוטיבציה והתפקוד של מנגנוני הביטחון מטריד מאוד את מערכת הביטחון הישראלית שכן הוא עלול לעודד הצטרפות של משרתים במנגנונים בפעולות טרור תמורת כסף המועבר מאיראן.
- תפקוד מוחלש של מנגנוני הביטחון, למרות דבקותם בתיאום הבטחוני, גם משום הדה-לגיטימציה שלהם בקרב הציבור הפלסטיני כמשרתים את הכיבוש הישראלי.
- התרחבות הטרור לדרום השומרון וליהודה, בין היתר בעידוד וסיוע מצד חמאס ואיראן.
- התגברות החיכוכים בין מתנחלים לפלסטינים, המחריף את המתח בגדה המערבית, מגביר מוטיבציה פלסטינית לבצע פגועים ומלבה את השיח המפלג הפנים-ישראלי.
- החלשת השסתום שמהווה הרשות הפלסטינית מפני יציאת המונים לרחובות. עד כה נמנע הציבור הפלסטיני ממהומות משום חשש מפני המחיר שישלם על כך ומשום מדיניות הרשות המסכלת ומתנגדת לכך.
- התבלטות מזרח ירושלים מוקד חיכוך וניסיונות פיגוע על ידי תושבים פלסטינים, המבקשים להביע סולידריות עם רצועת עזה ואזורי עימות בגדה המערבית.
- תחזוקת התיאום הביטחוני מחייבת השקעת מאמצים ומשאבים רבים יותר מצד מערכת הביטחון הישראלית.
- חוסר שקט מצד אזרחי ישראל הערבים, המזהים עצמם גם כפלסטינים, שעד כה נמנעו להביע מחאות ולהזדהות עם אחיהם מעבר לקו הירוק, ועלולים לצאת למחאות עממיות ולשחק לידי חמאס וציר ההתנגדות, המעוניינים בהרחבת זירות המאבק לתוך ישראל גופא.

קריסה או חדלון תפקודי של הרשות הפלסטינית

הרשות הפלסטינית לא תכריז בעצמה על סופה - המתח השורר בין ישראל לבין ארצות הברית והקהילה הבינלאומית בהקשר זה יסייע לה לשרוד. אך כגורם שלטוני, יהיה עליה להתמודד

עם אתגרים קשים ביותר שהמציאות תציב בפניה. במישור הבילטרלי, האזורי והבינלאומי, יהיו לקריסה או חדלון תפקודי של הרשות משמעויות מרחיקות לכת:

- אש"פ והרשות הפלסטינית יאלצו להודות בכישלון הדרך המדינית בפני יריביהם מבית ובפני המדינות הערביות תומכות ההסדרים. מדובר בסוף "רשמי" של עידן אוסלו.
- תעלה קרנם של חמאס ושל שאר הארגונים האסלאמיים באזור כאלטרנטיבה לשלטון הקיים.
- סימן שאלה גדול ירחף מעל אסטרטגית החתירה להסדר, שאפיינה את מערכת היחסים בין ישראל למדינות האזור שוחרות הנורמליזציה, ואשר פתרון הבעיה הפלסטינית הוא משענת מרכזית שעליה נשענת אסטרטגיה זו.
- בהיעדר הנהגה חלופית לזו של אש"פ והרשות הפלסטינית, הקהילה הבינלאומית עלולה להתנער מהמציאות שתתפתח בעקבות קריסה זו.
- ישראל תידרש במצב זה ליטול אחריות לניהול האזרחי של ערים וישובים פלסטיניים, שהיו בשלושים השנים האחרונות בשליטה פלסטינית, על העול התקציבי הכרוך בכך.
- הנטל הכלכלי שירבוץ על ישראל יכבד. בין היתר, יהיה על ישראל להתמודד עם חובותיה של הרשות ו/או חוסר נכונות של גורמים פיננסיים בינלאומיים לספק לה אשראי.
- תלובה מלחמת ההתשה הרב-זירתית שאיראן מנהלת מול ישראל באמצעות שלוחיה, ויוצתו זירות נוספות שהיום עודן רדומות.

ההיבט הביטחוני

אתגר הביטחון יהיה הכבד ביותר שירבוץ לפתחה של ישראל אם תקרוס הרשות. בתחום זה התקיים שיתוף פעולה רב שנים, ברמה סבירה גם בתקופות משבר ושפל ביחסים בין הצדדים, על בסיס הכרה הדדית באינטרס מרכזי משותף. אבו מאזן אף הרבה להגדיר את התיאום כמקודש. לכן, קריסת הרשות או חדלון תפקודי שלה יציבו בפני ישראל שאלות קשות במיוחד:

- מה יעלה בגורלם של מנגנוני הביטחון הפלסטינים? כיצד ניתן לפרק גוף נאמן לרשות, מחויב להסכמים עם ישראל, משתף פעולה עמה וזוכה להערכה מצד עמיתיו הישראליים?
- האם ניתן לאסוף את נשקם של כ-45,000 אנשי המנגנונים בגדה המערבית? כיצד יאותר? ייתכן שחלק מאנשי המנגנונים ימסרו לידי ישראל או צד שלישי את הנשק, עקב

מודעות לפער ביחסי הכוחו בינם לבין ישראל, אשר יבוא לידי ביטוי במקרה של עימות בין הצדדים. כוח בין הצדדים במקרה של עימות עמה, אבל מה לגבי החלק שלא ייאסף?

- כיצד מתמודדים עם סכנה ממשית יותר מאשר בעבר של "היפוך קנים" - הצטרפות של משרתים במנגנונים לפעילות טרור?
- כיצד לשמור על ביטחון של ההתנחלויות, שרבות מהן פוזרו בשנים האחרונות בעומק השטח הפלסטיני המיושב? כיצד להגן על צירי התנועה, על גבול ירדן ומרחב התפר עם הגדה המערבית?
- כיצד להתמודד עם מגמת היחלשותו של המשטר בירדן ועם הברחות הנשק מעיראק וסוריה דרך ירדן לגדה המערבית, לנוכח היחלשות יכולתם של גורמי הביטחון בירדן למנוע הברחות, במקביל להתמודדותם עם חתרנות איראנית ומאמצים להחדיר לוחמים שיעים לממלכה? יוצר סיכון שגבול ירדן יהפוך מגבול של שלום ושיתוף פעולה לזירת עימות.
- כיצד תתמודד ישראל במצב שאזור תל אביב ומרכז המדינה רווי האוכלוסין, שנכון לעכשיו חרף המלחמה בצפון ובדרום נהנה משקט יחסי, ייפגע מהסלמה כתוצאה אפשרית של קריסת הרשות?
- מה יהיו ההשלכות של אתגרים אלה על החוסן הלאומי ויכולת ההתמודדות של הציבור הישראלי אם יגבר הנטל הכלכלי ויחריף האיום הביטחוני?
- כיצד תימנע תסיסה במזרח ירושלים סביב מסגד אלאקצא, המהווה מוקד חיכוך דליק בעתות משבר.
- האם ימנעו אזרחי ישראל הערבים/פלסטינים ממחאות ומהפגנת הזדהות עם אחיהם ממזרח לקו הירוק, האם יישמר השקט בערים המעורבות?

המלצות

קריסת הרשות הפלסטינית איננה עניין בילטרלי ישראלי-פלסטיני, אלא בעיה אזורית ובינלאומית. מדינות ערב המובילות ומרבית מדינות המערב מעורבות בתהליכים המדיניים, שנועדו לקדם הסכם ישראלי-פלסטיני. הסכמי אוסלו, חרף כישלונם להכשיר את הקרקע לשיחות על סוגיות הסכם הקבע, עדיין נתפסים כמנגנון המשמר את היציבות היחסית ומונע התדרדרות. זו מעין ברירת מחדל לנוכח המבוי הסתום שאליו הגיע התהליך המדיני מאז 2009.

עדיין לא מאוחר לחדש את המאמצים לחזק את הרשות הפלסטינית ולעשותה כתובת אחראית, יציבה ומתפקדת, המחויבת לנתיב ההסדרים, ולבחון אותה בהתאם לתועלות האזרחיות והביטחוניות שהיא מייצרת ואלה הנדרשות ממנה. חשוב לזכור:

- הרשות הפלסטינית היא אחד הקטבים הפעילים במזרח התיכון של המאבק המתנהל בין הלאומיות הערבית לאסלאמיזם. החיכוך עם ישראל, שההתמודדות עמה היא בלב המחלוקת בין שני צדדים אלה, יעניק לצד המנצח יתרון משמעותי בזירה הכל ערבית. על ישראל, המעוניינת להשתלב בקואליציה אזורית לצד מדינות ערב המתונות, לפעול לכך שהזרם הפלסטיני המרכזי יובל על ידי פת"ח ולא על ידי מחנה ההתנגדות, המובל על ידי איראן. ניצחון הרשות הפלסטינית ופירוק הכוח של חמאס הוא נדבך מרכזי במאבק זה, שעניי רבים בעולם הערבי והמערבי מופנות אליו.

- ציר ההתנגדות של איראן חזבאללה והארגונים האסלאמיים הפלסטינים משקיע אף הוא מאמצים במאבק הזה ומודע היטב ליתרונות שקריסת הרשות הפלסטינית עשויה להעניק לו.

- הדמוקרטיה בישראל, חרף המאבק בין גישה שמרנית לגישה הליברלית, עדיין נתפסת כמקור לחיקוי – הן בקרב פלסטינים והן בקרב רבים מתושבי מדינות המפרץ ומדינות נוספות. חיזוק הרשות ועידוד אופייה הדמוקרטי עשוי לתרום לשימור הדימוי הזה של ישראל.

לקריסת הרשות הפלסטינית תהיינה השלכות שליליות למדינת ישראל בזירות הפנימית, האזורית והבינלאומית. יש להימנע ממנה, בפרט במציאות הנוכחית של מלחמה בחמאס ומחנה ההתנגדות שבהובלת איראן וחזבאללה. על ישראל למקד את מאמציה בפירוק ובהסרת האיום שיוצרים חמאס והג'האד האסלאמי ברצועת עזה ובגדה המערבית, להימנע ממהלכים שדינם להחליש את הרשות עד כדי קריסה או חדלות תפקוד, לרכוש את כרטיס הכניסה לקואליציה ביטחונית-כלכלית אזורית בהובלת ארצות הברית, ולסלול מחדש נתיב ליישוב הסכסוך עם הפלסטינים המתונים.